Materiały edukacyjne w ramach projektu Edukacja przeciwko antysemityzmowi. Uczyć się z przeszłości, aby zrozumieć współczesne wyzwania. Multimedialny zestaw edukacyjny, w ramach europejskiego programu „Obywatele, równość, prawa i wartości" (Citizens, Equality, Rights and Values, CERV)

Spis treści:

I. Pakiet 4 scenariuszy lekcyjnych do książki Larissy Cain „Dziewczynka z zamkniętego miasta", autorka: Katarzyna Niewczas

Założenia:

- każdy scenariusz przygotowany jest na 45 minutowe zajęcia; prowadzący mogą skorzystać ze wszystkich propozycji i przeprowadzić je po kolei na odrębnych jednostkach lekcyjnych albo w formie dłuższego warsztatu lub wykorzystać jedynie wybraną lekcję;

- jakkolwiek lektura całości książki jest rekomendowana dla uczestników i uczestniczek zajęć, scenariusze proponują również wybrane fragmenty książki, które uczestnicy spotkania mogą przeczytać w trakcie zajęć – do decyzji nauczyciela pozostaje zachęcenie grupy do lektury całości przed zajęciami lub korzystanie z fragmentów tekstu w trakcie lekcji,

- pakiet przygotowany jest dla klas 7-8 szkoły podstawowej,

- pakiet składa się z prezentacji, scenariuszy oraz kart pracy.

Scenariusz I lekcji: Przed wojną

Cele:

- poznanie głównej bohaterki opowiadania i zbudowanie zaciekawienia jej historią,

- zdobycie podstawowej wiedzy na temat społeczności żydowskiej w przedwojennej Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem jej wewnętrznego zróżnicowania,

- stworzenie przestrzeni na odnalezienie informacji na temat historii społeczności żydowskiej w miejscu zamieszkania uczniów i uczennic.

Metody:

1. Praca ze zdjęciem bohaterki i jej rodziców zamieszczonym w książce: działanie w kilkuosobowych grupach, stworzenie opisu zdjęcia na podstawie zaproponowanych pytań, próba osadzenia fotografii w konkretnych realiach historycznych i społecznych.
2. Lektura fragmentu tekstu przedstawiającego rodzinę głównej bohaterki. W omówieniu fragmentu powrót do pytań ze zdjęcia, tak aby porównać intuicyjne odpowiedzi młodzieży z informacjami zawartymi w książce.
3. Na podstawie przeczytanego fragmentu tekstu porównanie stylu życia rodziców i dziadków dziewczynki (obchodzenie świąt, język).
4. Prezentacja z grafikami i zdjęciami odnosząca się do przedwojennej społeczności żydowskiej w Polsce (liczebność, obecność w miastach i na wsiach, różnice w zakresie stosunku do tradycji, religii, stosunku do kultury większościowej). Prezentacja podsumowana kartami pracy do wykonania w parach.
5. Działanie indywidualne: odwiedzenie portalu Wirtualny Sztetl i sprawdzenie informacji o społeczności żydowskiej w miejscu zamieszkania uczniów.

Scenariusz II: W getcie

Cele:

- uporządkowanie wiedzy na temat sytuacji polskich Żydów w pierwszych latach II wojny światowej (1939-1942),

- przyjrzenie się zjawisku postępującej dyskryminacji polskich Żydów w oparciu o model piramidy Allporta,

- refleksja nad tym, co dawało siłę głównej bohaterce w czasie jej przebywania w getcie.

Metody:

1. Zebranie i podsumowanie dotychczasowej wiedzy uczniów i uczennic na temat sytuacji polskich Żydów na początku II wojny światowej. Prowadzący zajęcia zapisuje na tablicy hasło „getto" i zaprasza klasę do podzielenia się faktami historycznymi, które są związane z tą tematyką. Nauczyciel zbiera wiedzę grupy i porządkuje informacje korzystając z dołączonej prezentacji.
2. Wprowadzenie modelu piramidy Allporta i omówienie problematyki narastającej dyskryminacji.
3. Lektura wybranych fragmentów tekstu. Na ich podstawie uczniowie w parach umieszczają kolejne wydarzenia z tekstu (jak nakaz noszenia opaski z Gwiazdą Dawida, zamknięcie getta) na modelu piramidy Allporta. Omówienie pracy w grupach na forum klasy.
4. Wspólna refleksja na temat tego, co było źródłem wsparcia/siły dla bohaterki w czasie jej przebywania w getcie. Młodzież zapisuje swoje pomysły indywidualnie na samoprzylepnych karteczkach, które zbiera na tablicy i podsumowuje nauczyciel.

Scenariusz III: W ukryciu

Cele:

- zdobycie podstawowych informacji na temat postaw społecznych w obliczu Zagłady,

- uporządkowanie dotychczasowej wiedzy na temat realiów ukrywania się Żydów poza gettem,

- refleksja nad tym, co było potrzebne w czasie wojny do uratowania życia żydowskiego dziecka.

Metody:

1. Nauczyciel wyświetla na ekranie, rzutniku załącznik z nagłówkami prasowymi dotyczącymi historii Żydów ukrywających się poza gettem w trakcie drugiej wojny światowej w Polsce. Przeczytanie nagłówków jest wstępem do rozmowy z grupą o tym, co wiedzą, słyszeli o historiach osób ukrywających się.
2. Lektura fragmentów tekstu. Na ich podstawie praca z kartami pracy w parach i stworzenie opisu postaw wybranych postaci (takich jak wybrane osoby przyjmujące bohaterkę do swojego domu, szmalcownicy). Zwrócenie uwagi na działania podjęte przez te postacie, ich motywacje, a także wpływ na bohaterkę. Omówienie kart pracy na forum.
3. Ćwiczenie łańcuch pomocy: wspólna, na forum klasy rekonstrukcja miejsc, w których po wyjściu z getta ukrywała się bohaterka. Zwrócenie uwagi na złożoność procesu udzielania pomocy Żydom przebywającym poza gettem, ilość zaangażowanych w to osób oraz znaczenie żydowskich działaczy w tym procesie. Ćwiczenie uzupełnione krótką prezentacją umieszczającą historię dziewczynki w szerszym kontekście historycznym.
4. Rozmowa na forum klasy: Co było trudne dla bohaterki w trakcie jej ukrywania się poza gettem? Co było trudne dla osób ją ukrywających?

Scenariusz IV: Po wojnie

Cele:

- zdobycie podstawowej wiedzy na temat przyczyn i kierunków migracji Żydów z Polski po II wojnie światowej,

- podjęcie refleksji na temat trudności, jakich doświadczali ocalali Żydzi i Żydówki,

- podsumowanie pracy z opowieścią biograficzną.

Metody:

1. Nauczyciel wyświetla na rzutniku planszę z informacją o liczebności społeczności żydowskiej w Polsce tuż po wojnie i obecnie, w 2026 roku. Sprawdza z klasą jej intuicje na temat przyczyn wyjazdów Żydów z Polski po wojnie.
2. Lektura fragmentów tekstu. Praca w parach z kartami pracy wokół dylematu zostać czy wyjechać (co sprawia, że bohaterka chciałaby zostać w Polsce? Co sprawia, że ona i jej rodzina planują wyjazd? Dokąd zamierzają się wybrać?). W omówieniu na forum zwrócenie uwagi na powojenny antysemityzm, utratę bliskich, chęć odbudowania życia w innym miejscu, połączenia się z dalszą rodziną, stworzenie państwa żydowskiego. Omówienie podsumowane krótką prezentacją zbierającą te wątki.
3. Praca indywidualna: list do bohaterki książki. Na podstawie zaproponowanych pytań uczniowie indywidualnie piszą list, w którym osobiście odnoszą się do poznanej historii, dzielą się swoimi wrażeniami z lektury, tym, co było w niej dla nich trudne, co ich wzruszyło, co dało im poczucie siły.

II. Pakiet 2 scenariuszy zajęć dla szkół ponadpodstawowych wokół książki Hedi Fried, Czy bałam się śmierci? Pytania o Zagładę, autorka: Katarzyna Niewczas

Scenariusz I: Tożsamość

Cele edukacyjne:

- poznanie podstaw teorii tożsamości społecznej,

- przyjrzenie się znaczeniu przynależenia do mniejszości,

- refleksja nad własną tożsamością.

Konspekt zajęć:

1. Wstęp: z czego składa się tożsamość? Praca w grupach na przedstawionym schemacie, której celem jest zaproponowanie przez młodzież elementów, z których składa się tożsamość człowieka.
2. Lektura rozdziałów: „Jak żyliście przed wojną?” oraz „Czy czujesz się Szwedką?”
3. Odniesienie przeczytanych fragmentów książki do zaproponowanych przez młodzież kategorii tożsamości. Na tej podstawie odpowiedź na pytanie, kim jest narratorka tekstów. Jak się przedstawia? Do których fragmentów swojej tożsamości się odnosi?
4. Krótka prezentacja na temat teorii tożsamości społecznej, grup mniejszościowych i większościowych, oraz zagrożenia dyskryminacją osób należących do grup mniejszościowych.

5. Indywidualna refleksja na temat własnej tożsamości na podstawie zaproponowanej karty pracy.

Scenariusz II: Narastanie dyskryminacji

Cele edukacyjne:

- prześledzenie narastającej dyskryminacji w stosunku do Żydów europejskich w trakcie II wojny światowej,

- zdobycie podstawowej wiedzy na temat mechanizmów dyskryminacji,

- podjęcie refleksji na temat istniejących obecnie środków ochrony mniejszości i ich znaczenia dla przeciwdziałania dyskryminacji.

Konspekt zajęć:

1. Wstęp: na tablicy zapisane są tytuły rozdziałów książki, które młodzież przeczyta w trakcie lekcji. Przez kilka minut uczniowie rozmawiają o nich w parach i zastanawiają się, jak może na nie odpowiedzieć autorka.
2. Lektura fragmentów książki: „Kiedy zrozumiałaś, że rodzina jest w niebezpieczeństwie?" oraz „Jak to możliwe, że cały naród stanął po stronie Hitlera?"
3. Praca w grupach z kartami pracy: rekonstrukcja zmian zachodzących w rodzinie narratorki w trakcie drugiej wojny światowej.
4. Krótka prezentacja na temat dyskryminacji narastającej w stosunku do Żydów europejskich w trakcie II wojny światowej.
5. Indywidualna praca z informacjami na temat środków ochrony mniejszości wprowadzonymi po drugiej wojnie światowej oraz rozmowa na forum klasy na ich temat.

III. Wprowadzenie oraz wybór źródeł wraz z pytaniami do nich dot. dylematów moralnych z odniesieniem do Zagłady, autor: Robert Szuchta

IV. Narzędzia reagowania na opór, dehumanizację i przeciążenie emocjonalne w nauczaniu o Holokauście, autorka: Alicja Kotowska

Co-funded by the European Union

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Tożsamość

Wielki Słownik Języka Polskiego definiuje tożsamość jako:

- świadomość własnych cech i własnej odrębności danej osoby,
- świadomość wspólnych cech i poczucie jedności z innymi w danej grupie społecznej,
- ogół cech i danych personalnych, które pozwalają zidentyfikować jakąś osobę.

Wtórne i pierwotne cechy tożsamości

Nasza tożsamość składa się z **cech pierwotnych**, które mamy od urodzenia i **wtórnych**, które nabywamy w trakcie naszego życia.

Zerknij na listę poniżej. Które z tych cech to cechy pierwotne, a które wtórne?

hobby, kraj pochodzenia, edukacja/poziom wykształcenia, cechy fizyczne i psychiczne, status rodzinny, wiek, warunki życia, grupa etniczna, znane języki obce, język ojczysty, zawód, orientacja seksualna, styl życia, płeć

Cechy pierwotne tożsamości są zaznaczone na czerwono, a wtórne na zielono:

hobby, kraj pochodzenia, edukacja/poziom wykształcenia, cechy fizyczne i psychiczne, status rodzinny, wiek, warunki życia, grupa etniczna, znane języki obce, język ojczysty, zawód, orientacja seksualna, styl życia, płeć

Tożsamość każdego i każdej z nas składa się z wielu elementów, zarówno tych pierwotnych, jak i wtórnych.

Ze względu na cechy naszej tożsamości przynależymy do **grup większościowych i mniejszościowych**.

Grupy większościowe to grupy, które mają więcej wpływu społecznego, często (ale nie zawsze) są również bardziej liczne. Grupami większościowymi są na przykład większość narodowa w państwie, osoby wyznające dominującą religię, osoby pełnosprawne.

Grupy mniejszościowe to grupy, które mają mniej wpływu społecznego, często (ale nie zawsze) są również mniej liczne. Grupami mniejszościowymi są na przykład mniejszości narodowe i etniczne, osoby z niepełnosprawnościami, czy uchodźcy.

Kto jest bardziej narażony na dyskryminację i nierówne traktowanie?

Osoby należące do grup większościowych, czy mniejszościowych?

Według Słownika Języka Polskiego PWN **dyskryminacja** to prześladowanie poszczególnych osób lub grup społecznych albo ograniczanie ich praw ze względu na narodowość, wyznanie, płeć itp.

Dyskryminacja to zjawisko, na które szczególnie narażone są osoby, które ze względu na daną cechę tożsamości przynależą do **grupy mniejszościowej**.

Często zdarza się, że cechą, ze względu na którą dana osoba jest nierówno traktowana, jest **cecha pierwotna**, taka, z którą ktoś się urodził. Dzieje się tak na przykład w przypadku dyskryminacji ze względu na narodowość, wyznanie, czy płeć.

Narastanie dyskryminacji

Przed wojną

1933

- Adolf Hitler obejmuje władzę w Niemcy
- Początek oficjalnej polityki antyżydowskiej
- Bojkot żydowskich sklepów i instytucji

1935

- Wprowadzenie ustaw norymberskich
- Żydzi tracą część praw obywatelskich i możliwość zawierania małżeństw z Niemcami

9–10 listopada 1938

- Noc Kryształowa
- Niszczenie synagog, sklepów i domów żydowskich

Noc kryształowa, https://pl.wikipedia.org/wiki/Noc_kryszta%C5%82owa#/media/Plik:The_day_after_Kristallnacht.jpg, Domena publiczna

II wojna światowa

1 września 1939

- Atak Niemiec na Polskę
- Początek II wojny światowej

1939–1940

- Ograniczanie praw ludności żydowskiej na terenach okupowanych
- Tworzenie gett na terenach okupowanych
- Fatalne warunki życia w gettach doprowadzają do śmierci setek tysięcy osób

Budowa murów getta na ul. Świętokrzyskiej w Warszawie (sierpień 1940), https://pl.wikipedia.org/wiki/Getto_warszawskie#/media/Plik:The_Wall_of_ghetto_in_Warsaw_-_Building_on_Nazi-German_order_August_1940.jpg, Domena publiczna

Zagłada europejskich Żydów

1941

- Atak Niemiec na Związek Radziecki
- Masowe egzekucje Żydów prowadzone przez Einsatzgruppen

1941–1942

- Powstanie obozów zagłady

20 stycznia 1942

- Konferencja w Wannsee
- Ustalenie planu masowej zagłady Żydów europejskich, w wyniku którego realizacji zamordowano 6 milionów osób

Miejsce masowych grobów, Las Rzuchowski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Ob%C3%B3z_zag%C5%82ady_w_Che%C5%82mnie_nad_Nerem#/media/Plik:LasRzuchowski4.jpg
CC BY-SA 4.0

Piramida nienawiści

Piramida nienawiści to model stworzony przez psychologa społecznego Gordona Allporta, który ilustruje proces narastania przemocy w stosunku do grup mniejszościowych.

Scenariusze lekcji do książki

„Czy bałam się śmierci?”

Autorka scenariuszy: Katarzyna Niewczas

Założenia scenariuszy:

1. Scenariusze przygotowane są dla szkół ponadpodstawowych.

2. Każdy ze scenariuszy został przygotowany do realizacji w trakcie 45 minutowych zajęć lekcyjnych. Prowadzący mogą przeprowadzić dwoje kolejnych zajęć w ramach odrębnych jednostek lekcyjnych, zrealizować je w formie dłuższego, około 2 godzinnego warsztatu lub wykorzystać jedynie wybraną lekcję.

Scenariusz I lekcji: Tożsamość

Cele edukacyjne:

- Poznanie podstaw teorii tożsamości społecznej,

- Przyjrzenie się znaczeniu przynależenia do mniejszości,

- Refleksja nad własną tożsamością.

Przebieg lekcji:

1. Rozpocznij zajęcia od podzielenia klasy na pary lub nieduże grupy i rozdaj każdej z nich dołączoną do scenariusza kartę pracy. Zaproś młodzież do refleksji w grupach na temat cech, które składają się na tożsamość człowieka.

   Po 5-10 minutach pracy w grupach zaproś chętnych do opowiedzenia o swoich pomysłach na forum.

2. Rozdaj uczniom i uczennicom wydrukowany fragment książki „Czy bałam się śmierci?” Hedi Fried: rozdział „Czy czujesz się Szwedką?”.

   Po indywidualnym przeczytaniu tego fragmentu, zaproś klasę z powrotem do pracy w grupach lub parach. Zaproś młodzież do spojrzenia na cechy tożsamości, które wypisali we fragmentach puzzli i odniesienia ich do przeczytanych fragmentów książki. Daj grupom kilka minut na rozmowę, a następnie zapytaj na forum:

   - Kim jest narratorka tekstów?
   - Jak się przedstawia?

- Do których fragmentów swojej tożsamości się odnosi?
- Czym różni się to, jak sama siebie widzi, od tego, jak widzą ją inni?
- Jak jej tożsamość zmieniała się na przestrzeni czasu?
- Jak odebraliście tę historię? Czy coś Was w niej zaskoczyło?

Z fragmentów książki dowiadujemy się, że:

- Hedi urodziła się w Rumunii,
- jest Żydówką,
- w jej domu rodzinnym mówiło się po węgiersku, ale sama nie chce określać się jako węgierska Żydówka,
- w 1940 roku czuła się „pełnokrwistą rumuńską nacjonalistką",
- po siedmiu latach mieszkania w Szwecji uzyskała szwedzkie obywatelstwo, co pozwoliło jej poczuć się Szwedką, chociaż nie zawsze mówi o tym na głos obawiając się reakcji innych,
- jest mężatką,
- mamą trójki dzieci.

3. Odwołując się do wątków z rozmowy z klasą, przedstaw załączoną prezentację na temat teorii tożsamości społecznej, grup mniejszościowych i większościowych, oraz zagrożenia dyskryminacją osób należących do grup mniejszościowych.

4. Na zakończenie lekcji zaproś młodzież do indywidualnej refleksji na temat własnej tożsamości na podstawie zaproponowanej karty pracy.

Scenariusz II lekcji: Narastanie dyskryminacji

Cele edukacyjne:

- Zrozumienie procesu narastającej dyskryminacji w stosunku do Żydów europejskich w trakcie II wojny światowej,

- Zdobycie podstawowej wiedzy na temat mechanizmów dyskryminacji,

- Podjęcie refleksji na temat istniejących obecnie środków ochrony mniejszości i ich znaczenia dla przeciwdziałania dyskryminacji.

Przebieg lekcji:

1. Aby rozpocząć zajęcia zapisz na tablicy tytuł rozdziału książki, który młodzież przeczyta w trakcie lekcji: „Jak to możliwe, że cały naród stanął po stronie Hitlera?"

   Zaproś klasę do kilkuminutowej rozmowy w parach na temat zaproponowanego pytania, a następnie poproś chętnych o wypowiedzi na forum.

2. Rozdaj wydrukowane rozdziały książki „Czy bałam się śmierci?”: „Kiedy zrozumiałaś, że rodzina jest w niebezpieczeństwie?” oraz „Jak to możliwe, że cały naród stanął po stronie Hitlera?” i zaproś młodzież do ich lektury.

3. Po przeczytaniu tekstów porozmawiaj o nich z klasą:
    - Jakie czynniki społeczne wymienia narratorka jako te, które doprowadziły nazistów do władzy?
    - Jak narratorka odbierała narastające niebezpieczeństwo?

    W tekstach wspomniane są:

    - Tradycyjne antysemickie uprzedzenia, które stały się fundamentem dla hitlerowskiej narracji,
    - Sytuacja ekonomiczna i polityczna Niemiec po I wojnie światowej (kryzys gospodarczy, utrata terytoriów), która wpłynęła na rosnącą popularność partii nazistowskiej,
    - Znaczenie propagandy i ideologicznych organizacji młodzieżowych dla ugruntowania pozycji nazistowskiej narracji,
    - Osobiste doświadczenie obserwowania narastającej niechęci w stosunku do Żydów.

4. Dla zarysowania szerszego kontekstu historycznego przedstaw klasie załączoną prezentację na temat narastającej dyskryminacji w stosunku do Żydów europejskich w trakcie II wojny światowej.

5. Na zakończenie lekcji zaproś młodzież do pracy indywidualnej. Rozdaj każdej osobie kartę pracy z listą instytucji oraz dokumentów, które powstały po II wojnie światowej w celu ochrony mniejszości. Zadaniem uczniów i uczennic jest wybranie jednej z tych instytucji, samodzielne znalezienie informacji na jej temat i napisanie krótkiej notatki na jej temat.

Karta pracy do lekcji „Tożsamość”

Tożsamość to zespół cech, które pozwalają jednostce lub grupie określić, kim jest oraz odróżnić się od innych. Tożsamość obejmuje zarówno sposób, w jaki człowiek postrzega samego siebie, jak i sposób, w jaki jest postrzegany przez otoczenie.

Porozmawiajcie o tym, jakie cechy kształtują tożsamość człowieka i wpiszcie Wasze pomysły w puzzle poniżej.

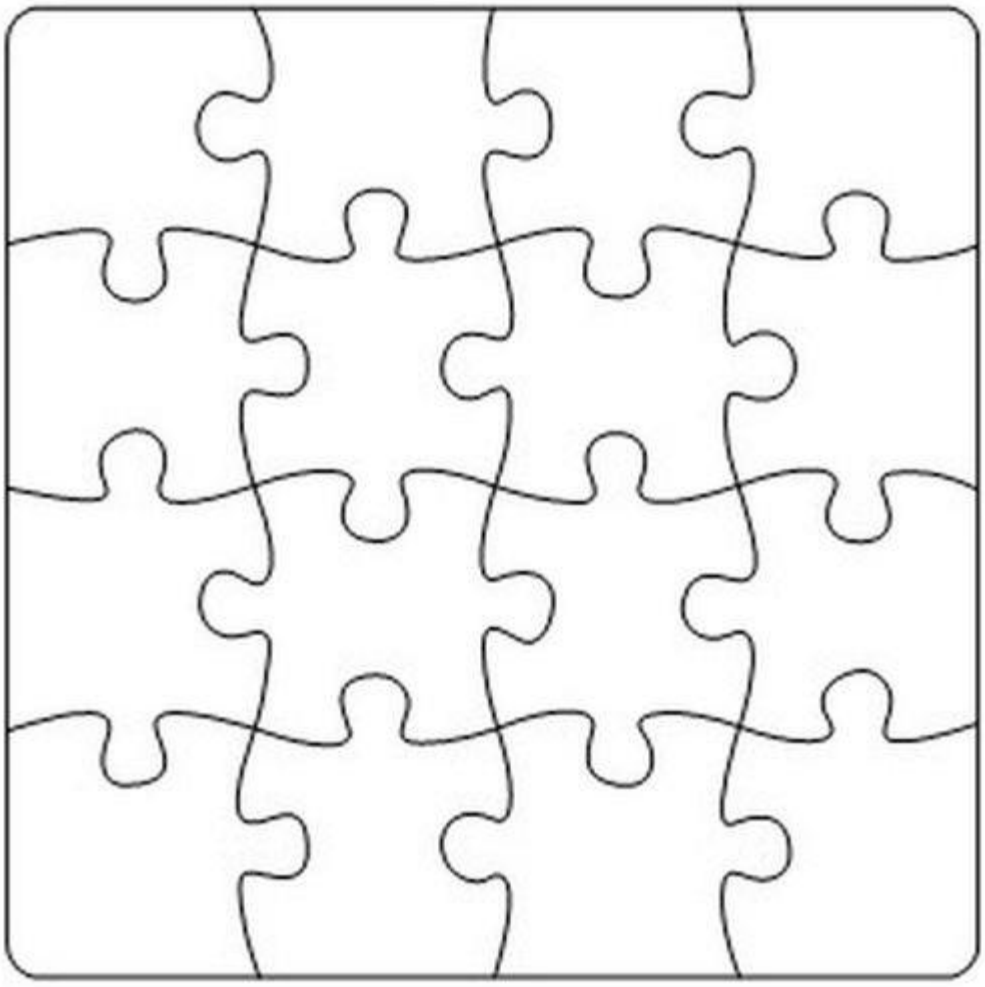

Indywidualna karta pracy do lekcji „Tożsamość”

Poniższa karta pracy to narzędzie dla Ciebie do podjęcia refleksji na temat tego, kim się czujesz, jak się definiujesz, ale także tego, jak widzą Cię inni.

Zaproponowane pytania nie są pytaniami testowymi, nie są na ocenę. Ich celem jest ułatwienie namysłu nad tym, co wpływa na to, kim jesteś i co jest dla Ciebie ważne.

1. Do jakich grup społecznych czuję, że należę? Dlaczego są dla mnie ważne?
2. Które elementy mojej tożsamości są stałe, a które zmieniają się wraz z doświadczeniem?
3. Czy sposób, w jaki widzą mnie inni, jest zgodny z tym, jak widzę siebie?
4. Jak rodzina, szkoła lub znajomi wpływają na moje poglądy i wartości?
5. Czy kiedykolwiek czułem/-am się oceniany/-a przez pryzmat jakiejś cechy lub grupy, do której należę?
6. Jak reaguję na osoby, które różnią się ode mnie pod względem poglądów, kultury lub stylu życia?
7. Jakie wartości są dla mnie najważniejsze i skąd się wzięły?

Karta pracy do lekcji „Narastanie dyskryminacji”

Zapoznaj się z listą instytucji oraz dokumentów powstałych po II wojnie światowej w celu ochrony praw mniejszości. Wybierz jedno z nich i przygotuj krótką notatkę na jej temat odpowiadając na zamieszczone poniżej pytania.

Instytucje:

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Dokumenty:

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa

Europejska Konwencja Praw Człowieka

Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych

Pytania:

1. Dlaczego po II wojnie światowej uznano, że konieczne jest stworzenie międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka i mniejszości?
2. Jakie są główne cele działalności wybranej organizacji? / Jakie prawa gwarantuje wybrany dokument?
3. Jakie są główne ograniczenia w działalności tej organizacji? / Jakie są główne ograniczenia w egzekwowaniu praw zawartych w tym dokumencie?